

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN DE PASTORIJSTRAAT 2 TE WECHELDERZANDE

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

ABO Archeologische Rapporten 597

Rapport opgemaakt door: Tine Van denhaute

Derbystraat 51

9051 Gent

Januari 2018

Projectcode: 2017L206

Dossiernr. 22935 (intern)

INHOUD

1	Inleiding	4
2	Gemotiveerd advies	5
2.1	Interpretatie en datering	5
2.2	Potentieel tot kennisvermeerdering	6
2.3	Afweging strategie	7
3	Programma van maatregelen	8
3.1	Onderzoeksvragen en doel	8
3.2	Strategie	9
3.3	Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code Goede Praktijk	10
3.4	Competenties uitvoerders	10
3.5	Timing en raming kosten	11
3.6	Risicofactoren	11
3.7	Randvoorwaarden	11
3.8	Archeologisch ensemble	11
4	Kwaliteitscontrole en ondertekening	12
5	Bibliografie	13

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Illustratie van de toekomstige werken.....	6
Figuur 2: Proefsleuvenplan met aanduiding van de uitgevoerde controleboringen op een orthofotomozaïek (middenschalige winteropnames, kleur, 2015) (Geopunt 2018).	10

DEEL 3 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

1 INLEIDING

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de opdrachtgever naar aanleiding van de geplande infrastructuurwerken ter hoogte van de pastorijsstraat 2 te Wechelderzande. De bedoeling van deze werken is om het kasteel en het omliggende park beter toegankelijk te maken voor het publiek. Ook is het de intentie om de nabijgelegen pastorijs met het kasteelpark te verbinden door middel van een toegang vanaf de Gebroeders De Winterstraat.

De beoogde bouwwerken en bijbehorende graafwerken worden beschouwd als een ingreep in de bodem. Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft de 3.000m² (ca. 19.220m²) overschrijdt en de ingreep in de bodem de 1.000m² (ca. 3.205m²) overschrijdt moet er, in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij werd een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

2 GEMOTIVEERD ADVIES

Het doel van het bureauonderzoek is inzicht te verkrijgen over de eventuele aan- of afwezigheid van archeologische erfgoedwaarden in het onderzoeksgebied en een eventuele datering, bewaringsgraad, aard en verspreiding ervan. Op basis van een confrontatie van de resultaten van het bureauonderzoek met de door de opdrachtgever geplande bodemingrepen werd volgend advies opgesteld. Het advies bepaalt welke specifieke maatregelen moeten worden getroffen. Hierbij wordt rekening gehouden met de volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek, de aanwezigheid en waardering van eventueel aanwezige archeologische sites en het potentieel tot kennisvermeerdering.

2.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied.

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Wechelderzande, een deelgemeente van Lille in de Antwerpse Kempen. De vroegste vermelding van het dorp dateert uit de 12de eeuw.

Het studiegebied is iets hoger gelegen in het landschap, op de uitloper van een rug die zich enkele kilometers ten noorden van het studiegebied bevindt. Net ten zuiden van het studiegebied zien we dat het landschap terug daalt. Het onderzoeksgebied maakt vanuit natuurkundig oogpunt gezien, deel uit van de Visbeekvallei, een zone met naaldbos, moerasbos en heidelandschappen.

Bodemkundig is een deel het onderzoeksgebied geklasseerd als een **OB**, een bebouwde zone. De andere delen vallen echter onder de types **Zbm** en **Zcm**. Beide zijn zandgronden met indicaties voor menselijke activiteit in de landbouw- en veeteelt. Bij de plaggenbodem (**Zcm**) is dit te dateren vanaf de late middeleeuwen (cf. 3.2.1).

Het onderzoeksgebied omvat voor het grootste gedeelte het 'Hof d'Intere' met het park rondom. Het gaat hier om een kasteel (in feite een landhuis, cf. 4.1.1.1) met kasteelgracht dat opgericht werd in 1649. Het hof is beschermd als monument en heeft ook een melding in de Centrale Archeologische Inventaris. Er is hier nog geen archeologisch onderzoek gebeurd. De melding betreft een historische kaartenstudie. In de omgeving is enkel historisch onderzoek gebeurd op de site 'Het Beulk'. Hier werden bewoningssporen uit de Middeleeuwen aangetroffen (cf. 4.1.4) Het gedeelte buiten de kasteelgracht staat vanaf de 18de eeuw aangeduid als landbouwgebied (huidige boomgaard) en moestuin (huidige pastorie) (cf. 4.2.2).

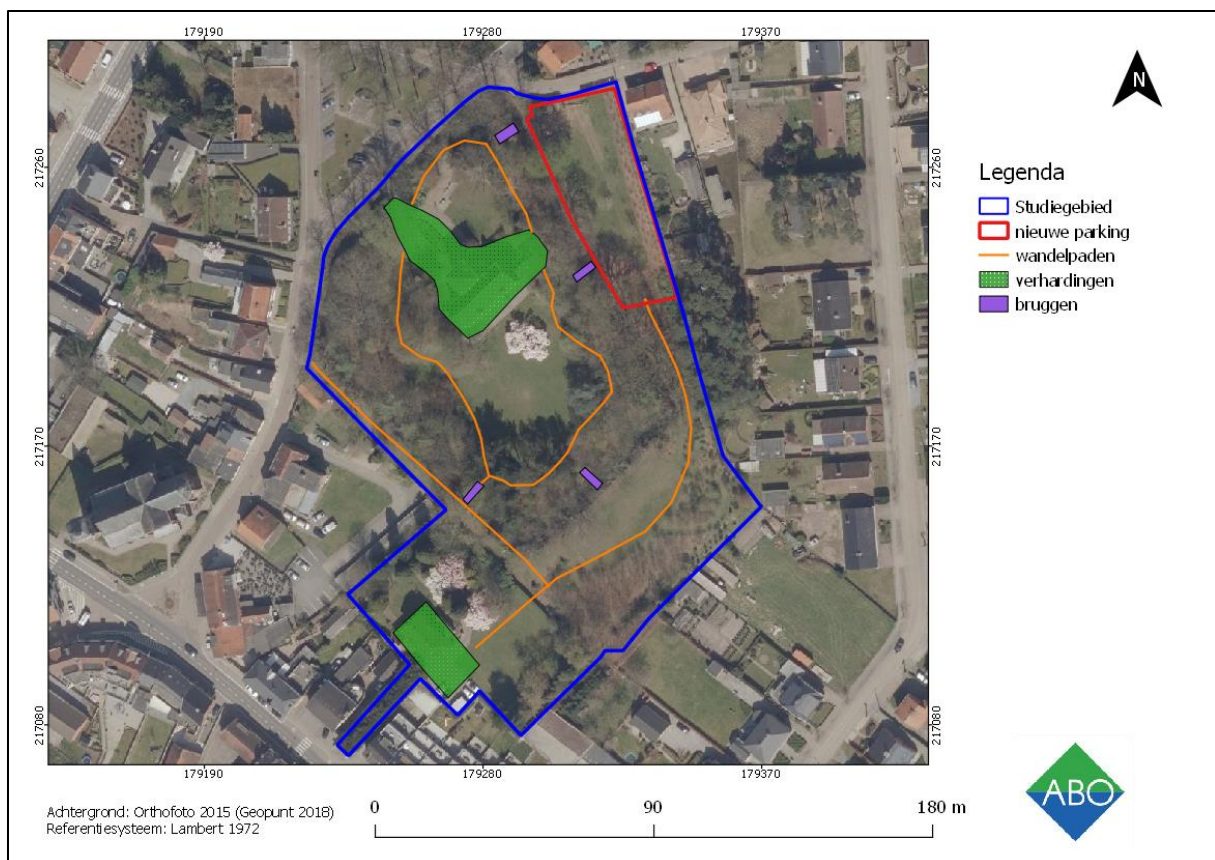
Het landschap rondom het onderzoeksgebied (dorp Wechelderzande en omgeving) bleef volgens een cartografische studie sinds de 18de eeuw grotendeels ongewijzigd. Het betreft hier dan een landschap dat vooral bestaat uit heideland, moerasbos en een weinig naaldbos. De laatste decennia is de omgeving wel veranderd. De autostrade E34 is aangelegd ten zuidoosten van het studiegebied en ten westen van het studiegebied is in de jaren '50 van de vorige eeuw een vliegveld gekomen. Het aandeel heide- en boslandschap is intussen ook sterk geslonken. De bewoning in het dorp heeft zich ook uitgebreid, vooral in de richting van de E34.

Het studiegebied bleef grotendeels ongewijzigd in recente periodes. Wel zijn de meeste bijgebouwen (te zien op de Ferrariskaart) verdwenen in de 19de eeuw. In de 20ste eeuw verdwijnt ook het laatste bijgebouw. Het kasteel zelf werd in de 19de eeuw gerenoveerd. Er werd een aanbouw aan het kasteel gemaakt aan de oostelijke zijde en er werden getrapte toppen toegevoegd aan de zijgevels. Momenteel is het kasteel in gebruik als uitleenpost van de bibliotheek en gemeentelijk centrum.

2.2 POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

1) Uit het historisch, landschappelijk en archeologisch onderzoek (cf. hst. 3 en 4) blijkt dat het terrein iets hoger gelegen is in het landschap. Het bevindt zich aan de voet van een rug die zich ten noorden van het studiegebied bevindt. De antropogene zandgrond waaruit het studiegebied bestaat duidt op landbouw- en veeteeltactiviteiten. Voor de plaggenbodems is dit te dateren vanaf de vroege tot volle middeleeuwen (cf. 3.2.1). Het onderzoeksgebied is sinds de 18de eeuw voor het grootste gedeelte onverstoord gebleven. De bijgebouwen bij het kasteel werden afgebroken en in de 19de eeuw kwam er een aanbouw aan de oostelijke zijde van het kasteel. In 1939 werd in het zuidoosten van het onderzoeksgebied de huidige pastorie gebouwd. De kasseiverhardingen rondom het kasteel en de pastorie zijn er vermoedelijk gekomen in de 20ste eeuw.

2) Het grootste gedeelte van het studiegebied betreft het parklandschap rond het kasteel. Cartografisch onderzoek wijst uit dat dit voor het grootste gedeelte onverstoord is gebleven. De geplande werken voorzien in de aanleg van verharde wandelpaden (ingreep tot -40cm-mv, 4 bruggen voor een betere toegang tot het park (voor het bruggenhoofd een ingreep van -1.20m-mv), de heraanleg van de bestaande verhardingen rondom de pastorie en het kasteel (respectievelijk -40cm-mv en -60cm-mv). Gezien de beperkte omvang van de bodemingreep voor de bruggenhoofden (ca. 5m²) kunnen deze uitgesloten worden voor verder onderzoek. Ook de zone rond de huidige pastorie kan uitgesloten worden voor verder onderzoek, gezien controleboringen op deze locatie een bouwvoor van minimaal 90cm dikte aantonen terwijl de bodemingreep slechts tot -40cm-mv zal reiken. Tot slot zal er in de zone van de huidige boomgaard ook een nieuwe parking gecreëerd worden. Hiervoor zal de ingreep tot -60cm-mv reiken.

Figuur 1: Illustratie van de toekomstige werken

3) Het archeologisch potentieel is hoog op basis van een landschappelijk, archeologische en cartografische analyse. In de omgeving werden bij archeologisch onderzoek al eerder bewoningsporen uit de middeleeuwen blootgelegd. De kans om ook hier sporen uit de middeleeuwen (of eerder) aan te treffen is dus zeker niet onbestaande, ook al gezien de ouderdom van het dorp Wechelderzande. Uiteraard is er ook de historische site zelf. Omdat er sprake is van een gebouw uit de post-middeleeuwen is de kans op vondsten uit deze periode dan ook zeer hoog. Het studiegebied zou dus zeker een bijdrage kunnen leveren tot de vermeerdering van het archeologisch kennispotentieel.

Op basis van het bovenstaande wordt dan ook **verder archeologisch onderzoek geadviseerd in uitgesteld traject**.

2.3 AFWEGING STRATEGIE

Een grondige landschappelijke en archeologische analyse wijst uit dat er ter hoogte van het terrein sporen en/of vondsten te verwachten zijn van vanaf de vroege middeleeuwen. Eerdere sporen (bijvoorbeeld prehistorische sporen) zijn hierbij ook niet uit te sluiten.

Rekening houdend met de aard van de te verwachten resten, wordt er geopteerd voor een prospectie met ingreep in de bodem in de vorm van proefsleuven. Op deze manier krijgen we snel een gebiedsdekkend overzicht in de spreiding, aard, datering en bewaring van de aanwezige sporen.

Er werd hierbij niet gekozen voor landschappelijk boren noch geofysische prospectie. Deze methoden zijn weliswaar uitstekend geschikt om landschappelijke informatie te genereren maar deze informatie kon reeds afgeleid worden uit de bureaustudie. De methoden geven bovendien geen enkel inzicht in de aard en datering noch in de bewaringstoestand van de sporen.

Er werd eveneens niet gekozen waarderende of verkennende boringen. Wel werden er bij een terreinbezoek reeds controleboringen uitgevoerd (zie deel 2 bij het verslag van resultaten).

Hoewel de niet gebruikte methoden waardevol kunnen zijn voor het lokaliseren van prehistorische sites, zijn deze methoden minder waardevol binnen een (post-)middeleeuwse context. Zo kan slechts weinig informatie verzameld voor perioden na de steentijden en kunnen er geen bodemsporen worden gedetecteerd. Aangezien deze latere periodes sterker vertegenwoordigd zijn in de regio, is het efficiënter om direct proefsleuven uit te voeren zonder een voorafgaand booronderzoek. Verkennende of waarderende boringen geven bovendien geen enkel inzicht in de aard en datering noch in de bewaringstoestand van de sporen.

Er werd ook niet gekozen voor de aanleg van profielputten of proefputten. Deze methoden zijn uitermate geschikt om een complexe verticale stratigrafie binnen stedelijke context optimaal te analyseren. Aangezien het een rurale site betreft zonder complexe verticale stratigrafie, is deze methode niet optimaal om het studiegebied te onderzoeken. Daarenboven geven proefputten een minder goed beeld in de spreiding van mogelijke archeologische resten dan proefsleuven.

3 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

3.1 ONDERZOEKSVRAGEN EN DOEL

Het doel van dit onderzoek zal succesvol zijn bereikt als op basis van een representatieve sampling (de facto 12.5% oppervlakte) van het terrein door middel van proefsleuven voor het volledige terrein volgende onderzoeksvragen zijn beantwoord:

- Sluiten de resultaten van het bureauonderzoek aan bij de observaties van het veldwerk?
- Sluiten de resultaten van het archeologisch onderzoek in de buurt aan bij de observaties van het veldwerk?
- Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem, beschrijving + duiding? Komt dit overeen met de vaststellingen uit het booronderzoek?
- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van de occupatie?
- Zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettings, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten? Zo ja,
 - o Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
 - o Wat is de omvang?
 - o Komen er oversnijdingen voor?
 - o Wat is het geschatte aantal individuen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie)?
- Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande bodemingrepen op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Wat is de potentiële impact van de geplande bodemingrepen op de waardevolle prehistorische vindplaatsen?
- Voor waardevolle prehistorische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande bodemingrepen: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud in situ)?
- Voor waardevolle prehistorische vindplaatsen die bedreigd kunnen worden door de geplande bodemingrepen en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
- Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?

- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?
- Zorgen de resultaten voor een archeologische kennisvermeerdering in een voorheen beperkt archeologisch onderzochte regio?

Op basis van de antwoorden op de onderzoeksvragen zal de erkend archeoloog eventueel verder onderzoek sturen.

3.2 STRATEGIE

Gezien de grote oppervlakte van het terrein zal het onderzoeksgebied voor de duidelijkheid opgesplitst worden in 2 zones. Deze zullen wel gelijktijdig onderzocht worden. Rekening houdend met de resultaten van controleboringen ter plaatse (cf. hst 5 in het verslag van resultaten) werden de zones van de toekomstige boomgaard (nabij boring 1), de zone rondom het kasteel (nabij boringen 4,5,6 en 7) en de zone bij de huidige toegangsweg tot de pastorie (aan de Gebroeders De Winterstraat) geselecteerd voor verder onderzoek. Op basis van de controleboringen kon de zone rond de huidige pastorie (alles behalve de toegangsweg) vrijgegeven worden gezien de teelaarde hier minimaal 90cm dik is terwijl de geplande werken tot maximaal -40cm-mv zouden gaan. Ook de zones waar de bruggenhoofden gepland zijn konden uitgesloten worden voor verder onderzoek gezien de beperkte oppervlakte (ca. 3m²) van de ingreep. Figuur 2 geeft een overzicht van de reeds uitgevoerde controleboringen en de inplanting van de proefsleuven.

3.2.1 ZONE 1: HUIDIGE BOOMGAARD

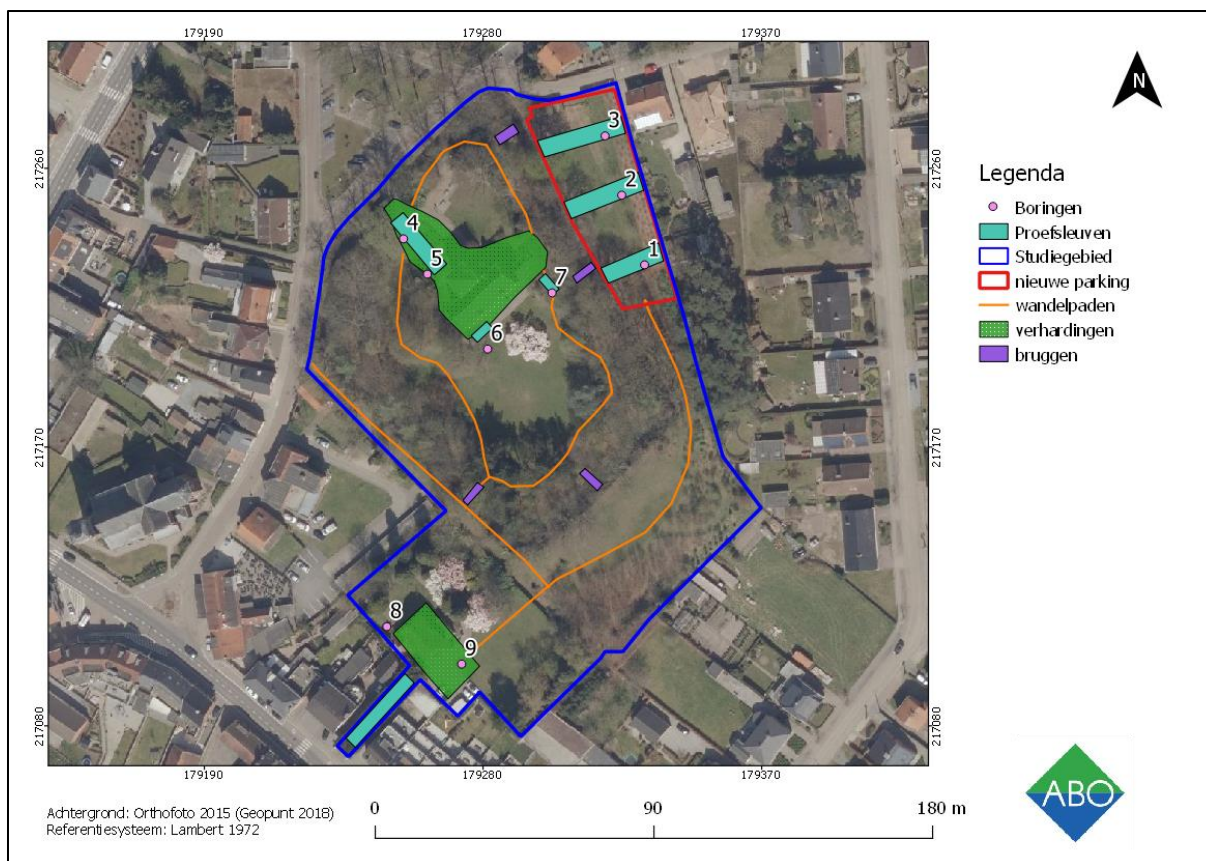
In deze zone zullen drie proefsleuven worden uitgezet om een dekkingsgraad van ca. 10% te bereiken. De sleuven zullen loodrecht ten opzichte van de huidige kasteelgracht worden aangelegd om een beeld te krijgen van het oude tracé van de kasteelgracht.

3.2.2 ZONE 2: RONDON HET KASTEEL

Rondom het kasteel zal gewerkt worden met een aangepast plan. Aan de voorkant van het kasteel (tussen boring 4 en 5) zal een proefsleuf haaks op de huidige kasteelgracht worden aangelegd. De bedoeling is om ook hier een beeld te krijgen van het oude tracé van de kasteelgracht. De Ferrariskaart geeft op deze locatie ook een bijgebouw aan. Bij boring 4 werd er ook een grote hoeveelheid baksteen gevonden. Een proefsleuf op deze locatie zal hier hopelijk meer duidelijkheid brengen. Aan de achterzijde van het kasteel zullen twee kleinere proefsleuven worden aangelegd nabij boringen 6 en 7. Deze boringen bevatten ook enkele indicaties van baksteen en houtskool.

3.2.3 ZONE 3: TOEGANGSWEG HUIDIGE PASTORIJ

Op de Ferrariskaart werd een gebouw aangeduid waarvan de rand nog net binnen de huidige toegangsweg valt. De Ferrariskaart is echter niet exact te georefereren dus de kans bestaat dat de woning toch niet binnen het studiegebied valt. Om hier uitsluitel over te geven zal er een proefsleuf worden aangelegd op het verloop van de huidige toegangsweg. Ook voor deze zone zal er gewerkt moeten worden met een aangepast plan.

Figuur 2: Proefsleuvenplan met aanduiding van de uitgevoerde controleboringen op een orthofotomozaïek (middenschalige winteropnames, kleur, 2015) (Geopunt 2018).

De sleuven worden aangelegd volgens de Code van Goede Praktijk (CGP 8.6.). De sleuven zullen worden aangelegd tot op het hoogst gelegen archeologisch vlak. Hierbij wordt een kraan met tandeloze kraanbak (bakbreedte 1.8m), begeleid door een erkend archeoloog. Deze zal er tevens op toezien dat aangetroffen sporen worden geregistreerd conform CGP teneinde zoveel mogelijk informatie omtrent aard en datering te extraheren.

De sleuven zullen een breedte van 2m hebben en waar nodig aangevuld worden met kijkvensters zodat een goed overzicht verkregen wordt van eventuele aangetroffen sporen. Op die manier wordt een conventionele dekkingsgraad van bereikt met ca. 10% sleuven en 2,5% kijkvensters (conform CGP).

De sporen zullen opgeschaafd worden om een duidelijk inzicht in de ruimtelijke lay-out. Vervolgens zal het grondplan worden opgemeten en later ingetekend worden in GIS. Alle aangetroffen sporen zullen genummerd, ingemeten, gecoupeerd en ingetekend worden (conform CGP).

3.3 VOORZIENE AFWIJKINGEN TEN AANZIEN VAN DE CODE GOEDE PRAKTIJK

Er is geen afwijking ten aanzien van de Code Goede Praktijk voorzien.

3.4 COMPETENTIES UITVOERDERS

In het kader van het onderzoek dient het team te bestaan uit minstens 2 archeologen waarbij minstens één van de uitvoerende archeologen ten minste 220 werkdagen veldervaring heeft met meerperioden-sites en beiden beschikken over minstens 20 werkdagen veldervaring wat betreft proefsleuvenonderzoek in de regio en met de specifieke bodem in het projectgebied. Gedurende het

veldwerk dient een aardkundige op afroep beschikbaar te zijn op het terrein. De aardkundige moet beschikken over aantoonbare ervaring met leembodems.

3.5 TIMING EN RAMING KOSTEN

Het terreinwerk kan uitgevoerd worden in 2 dagen met 2 archeologen. De rapportage duurt ongeveer 10 dagen. De geraamde kostprijs (inclusief verwerking en rapportage, exclusief natuurwetenschappelijke analyses en werfinrichting) bedraagt 4.500 euro.

3.6 RISICOFACTOREN

De belangrijkste risicofactoren zijn enerzijds de fysieke veiligheid tijdens het opgraven van de zones. Hier gaat het om de technische bedreigingen door het gehanteerde materiaal (groot en klein), alsook de fysieke bedreigingen die kunnen optreden bij diepe kuilen, inkalvingen,... Een risicoanalyse opgemaakt met de aannemer en een veiligheidscoördinator proberen dergelijke dreigingen uit te sluiten door alternatieven en veiligheidsmaatregelen op te stellen.

Anderzijds kunnen ook de archeologische sporen bedreigd worden, dit in grote mate door de ligging en gebrek aan sociale controle wanneer er niet gewerkt wordt. Op dat vlak zal er voor gezorgd worden dat het een afgesloten werf is door middel van afgesloten verankerde herashekken. Tevens zullen steeds belangrijke sporen afgedekt en onttrokken aan het oog worden of afgewerkt op de dag zelf zodat ze geen slachtoffer kunnen worden van nachtelijk vandalisme. Hierbij wordt ook het weer gemonitord en eventuele maatregelen genomen.

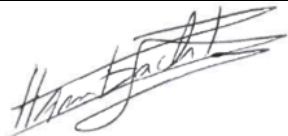
3.7 RANDVOORWAARDEN

Indien het (laatste) opgravingsvlak waarin eventuele sporen vervat zitten zich dieper bevindt dan de diepte van geplande verstoring, dan wordt een behoud in situ voorgesteld van deze archeologische sporen. Deze worden afgedekt en beschermd tegen degradatie. Het verdere grondverzet wordt vervolgens gedaan onder werfbegeleiding waarbij alle sporen die alsnog bedreigd worden, integraal worden geregistreerd en verzameld alsof het een archeologisch onderzoek betrof. Wanneer de situatie zich voordoet dat er een gezondheids- of veiligheidsrisico optreedt zullen eveneens de onderzoekshandelingen niet worden uitgevoerd.

3.8 ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Het archeologisch ensemble bestaat uit het geheel van archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten. Zowel het digitale als materiële ensemble zal, conform de CGP, tijdelijk bewaard worden in het depot van de afdeling archeologie van ABO nv te Gent. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de rapportering, zal het archeologisch ensemble door de erkende archeoloog worden overgedragen aan de eigenaar, het erkende onroerendergoeddepot of de door de eigenaar bepaalde andere bewaarplaats (CGP 31.1). Dit zal in onderling overleg met de opdrachtgever gebeuren.

4 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		31 januari 2018
Toon Moeskops	Business Unit Manager		31 januari 2018
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		31 januari 2018

5 BIBLIOGRAFIE

Geopunt Vlaanderen 2017: Basiskaarten (Luchtfoto 2015, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 7 november 2017).